

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาสัมมากัมมันตะในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสัมมากัมมันตะในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมสัมมากัมมันตะ และศึกษาความสำคัญของสัมมากัมมันตะต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ในบทนี้ได้แบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็น ๓ ประการ คือ สรุปผลการวิจัย สรุปวิเคราะห์ และข้อเสนอแนะ ประเด็นในการสรุปผลการวิจัย เป็นการสรุปเนื้อหาโดยย่อจากงานวิจัยทั้งหมด ตั้งแต่บทที่ ๒-๔ สำหรับการสรุปวิเคราะห์ เป็นการชี้ให้เห็นองค์ความรู้ที่ผู้วิจัยได้จากการศึกษางานวิจัยนี้ ประเด็นการศึกษาดังกล่าวมีดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสัมมากัมมันตะในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทำให้ทราบถึงความหมาย ขอบเขตของการใช้สัมมากัมมันตะที่ถูกต้อง ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท และส่งเสริมให้ประพฤติปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคมส่วนรวม โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ หัวข้อ คือ (๑) เพื่อศึกษาสัมมากัมมันตะในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมสัมมากัมมันตะ (๓) เพื่อศึกษาความสำคัญของสัมมากัมมันตะต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

จากการศึกษาเนื้อหาของงานวิจัยทั้งหมดสรุปได้ดังนี้ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก และอรรถกถา ตลอดจนคัมภีร์อื่น ๆ ได้แสดงความหมายของสัมมากัมมันตะไว้อย่างสอดคล้องกัน กล่าวคือ สัมมากัมมันตะ ได้แก่การกระทำที่ถูกต้อง การกระทำชอบ หรือการกระทำทางกายที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น อันเป็นการกระทำที่นำไปสู่ประโยชน์สุข และเป็นการแสดงออกทางกายด้วยความรู้ความเข้าใจถึงความถูกต้องของการกระทำนั้น ที่ได้ใคร่ครวญพิจารณา ก่อนทำอย่างรอบคอบถี่ถ้วน อีกทั้งยังส่งผลให้ผู้ปฏิบัติได้พัฒนาตนเองไปสู่ทางสายกลางเพื่อไปถึงจุดสูงสุด และความถึงพร้อมในอริยมรรคอันเป็นทางหลุดพ้นอันประเสริฐนั่นเอง โดยมีความหมายเป็น ๓ ลักษณะ คือ

(๑) ความงดเว้นจากปาณาติบาต คือ การฆ่า การทำลาย การเบียดเบียน การทรมาน การทรมานสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย หรือสัตว์มีชีวิตทุกชนิด ไม่ว่าสัตว์เล็กหรือสัตว์ใหญ่ ไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์ดิรัจฉาน การตั้งเจตนางดเว้น จากการทำความผิดดังทำนบัญญัติไว้นี้ คือ เป็นเรื่องที่ตั้งใจงดตั้งใจเว้น ตั้งใจไม่ทำ ต้องมีความ “ตั้งใจ” กำกับไว้เสมอ ไม่ใช่เพราะมีเหตุอันบังคับจึงไม่กระทำผิด

แต่หากไม่ทำเพราะตนได้ตั้งใจไว้ว่าจะงดเว้น ดังกล่าวมา นี่เป็นคุณลักษณะข้อที่หนึ่ง ความงดเว้นจากปาณาติบาตของสัมมากัมมันตะ

(๒) ความงดเว้นจากอกุศลนาทาน คือการลักทรัพย์ การเปิดเผยทรัพย์สมบัติอันอยู่ในสิทธิครอบครองของผู้อื่น การละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น ของหมู่คณะ หรือของส่วนรวมเอามาเป็นของตนโดยมิชอบธรรมด้วยอาการแห่งขโมย การตั้งเจตนางดเว้น จากการทำความผิดตั้งท่านบัญญัติไว้ คือ เป็นเรื่องที่ตั้งใจด ตั้งใจเว้น ตั้งใจไม่ทำ ต้องมีความ “ตั้งใจ” กำกับไว้เสมอ ไม่ใช่เพราะมีเหตุอื่นบังคับจึงไม่กระทำผิด แต่หากไม่ทำเพราะตนได้ตั้งใจไว้ว่าจะงดเว้น ดังกล่าวมา นี่เป็นคุณลักษณะข้อที่ ๒ ความงดเว้นจากอกุศลนาทานของสัมมากัมมันตะ

(๓) ความงดเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร คือการประพฤติดิฉินในกาม ได้แก่ ไม่ประพฤติก่อให้เกิดในภรรยาของผู้อื่น ไม่ประพฤติก่อให้เกิดในสามีของผู้อื่น การตั้งเจตนางดเว้น จากการทำความผิดตั้งท่านบัญญัติไว้ คือ เป็นเรื่องที่ตั้งใจด ตั้งใจเว้น ตั้งใจไม่ทำ ต้องมีความ “ตั้งใจ” กำกับไว้เสมอ ไม่ใช่เพราะมีเหตุอื่นบังคับจึงไม่กระทำผิด แต่หากไม่ทำเพราะตนได้ตั้งใจไว้ว่าจะงดเว้น ดังกล่าวมา นี่เป็นคุณลักษณะข้อที่ ๓ ความงดเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร

รวมความว่า สัมมากัมมันตะ คือ การเว้นสิ่งที่ควรเว้น ได้แก่ เว้นจากการฆ่าคนฆ่าสัตว์ เว้นจากการเปิดเผยทรัพย์สินของกันและกัน เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร เมื่อเว้นสิ่งที่ควรเว้นแล้ว ท่านสอนให้ทำสิ่งที่ควรทำ คือ ให้มีเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั่วไป, ให้มีการเผื่อแผ่แบ่งปันลาภผลที่หามาได้โดยชอบธรรม, ให้มีสทธานโศช คือ พอใจในคู่ครองของตน ไม่ประพฤตินอกใจกันและกัน นี้ย่อมเป็นไปเพื่อความสุข ความเจริญของตน และสังคม ในพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่าเป็นองค์ของศีล เป็นข้องดเว้นการทำความผิดทางกาย มุ่งเพื่อให้บุคคลทั้งหลายได้สำรวมระวัง และต้องการให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติด้วยความสุจริตทั้ง กาย วาจา ใจ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น อีกทั้งยังทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างดีมีความสุขนั่นเอง

สัมมากัมมันตะ มี ๒ ระดับ คือ โลกียสัมมากัมมันตะ และโลกุตตรสัมมากัมมันตะ โลกียสัมมากัมมันตะ หมายถึง การกระทำถูกต้องหรือการทำงานชอบธรรมตา ซึ่งเป็นระดับของปุถุชน กัลยาณชน และบุคคลที่กำลังปฏิบัติเพื่อความเป็นอริยบุคคลขั้นต้น กล่าวคือ พระโสดาบัน โดยแบ่งออกเป็น ความงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ความงดเว้นจากการลักทรัพย์ และความงดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม ส่วนโลกุตตรสัมมากัมมันตะ หมายถึง การงานชอบของพระโสดาบันขึ้นไป จนถึงพระอรหันต์ การทำระดับนี้เป็นการกระทำเพื่อความหลุดพ้นจากโลกียวิสัย ซึ่งในการศึกษาวิจัยทั้งนี้ได้นับศึกษาเฉพาะในส่วนที่เป็นโลกียสัมมากัมมันตะเป็นส่วนใหญ่

สัมมากัมมันตะนั้นถือว่าเป็นหลักธรรมสำคัญข้อหนึ่งในมรรคมืองค์ ๘ เพราะการประพฤติปฏิบัติธรรมที่เป็นไปเพื่อการดับทุกข์ จะต้องดำเนินไปตามหลักอริยมรรคมืองค์ ๘ เท่านั้น เพราะเป็นทางสายเดียว(เอกายมรรค)อันเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์แห่งจิตของสัตว์ทั้งหลาย การดำเนินไปตามทาง

สายนี้จะต้องปฏิบัติให้ครบทั้ง ๘ องค์ประกอบ จะขาดเสียข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ เพราะเมื่อองค์ประกอบ ไม่ครบสมบูรณ์ ย่อมไม่สามารถบรรลุผลานิพพานได้ ในอรรถกถาธรรมคัมภีร์ สัมมาสัมมัตตะกล่าว ได้ว่าเป็นองค์ธรรมสำคัญหนึ่งเป็นตัวสัจเป็นศีลสิกขาอันเป็นสมุทธานยังความบริสุทธิ์ให้เกิดขึ้นเป็น สมภาติ และปัญญาเป็นลำดับไป เพราะคนเราจะสุขหรือทุกข์ย่อมขึ้นอยู่กับการกระทำที่เป็นตัวเจตนา ให้เกิดขึ้นทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ถ้ากระทำถูกต้อง หรือดำเนินชีวิตด้วยการประ พุติ ปฏิบัติด้วยความถูกต้องแล้ว ไม่ว่าในทางศีลหรือทางธรรมก็ดี ย่อมเป็นเหตุให้นามาสังขารความสุขและ ความเจริญ ในทางตรงกันข้ามถ้าไม่รู้จักรกระทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม กล่าวคือ มีมิจฉาสังขารแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้เสื่อมจากความสุขและความเจริญ อันนำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ มากมาย

หลักธรรมที่เป็นเครื่องส่งเสริมสนับสนุน เพื่อให้สัมมาสัมมัตตะถึงความเจริญองกาม ไพบูลย์ยิ่งขึ้นไป เมื่อบุคคลปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นเครื่องส่งเสริมสัมมาสัมมัตตะดังกล่าวแล้ว ย่อมประสบความสุขความเจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิตนอกจากนี้ยังมีหลักธรรมอื่นๆ ซึ่งส่งเสริมต่อ สัมมาสัมมัตตะอีกมาก เช่น หิริโอตตัปปะ วิรติ ๓ วุฒิธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหัตถุ ๔ สาราณียธรรม ๖ สัมปยุตธรรม ๗ และความไม่ประมาท เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าหลักธรรมคำสอน ทั้งหมดในทางพระพุทธศาสนาล้วนสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ส่งเสริมสัมพันธ์กันทั้งทางตรง และทางอ้อม เพื่อให้บุคคลผู้ปฏิบัติธรรมสามารถเข้าถึงได้และเลือกปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพชีวิต ของตน โดยมีจุดหมายปลายทางเดียวกันคือการเข้าถึงความดีอันสมบูรณ์พร้อมคือพระนิพพานนั่นเอง

เป้าหมายและผลานิสงส์ของสัมมาสัมมัตตะ คือ การถึงพร้อมด้วยกายสุจริตหรือ สัมมาสัมมัตตะอันเป็นส่วนหนึ่งของธรรมปฏิบัติ นอกจากเพื่อรักษากายวาจาใจของตนและเพื่อพัฒนา จิตใจให้สมบูรณ์ขึ้นไปตามลำดับขั้น ด้วยการไม่ใช้กายทั้งทางตรงและทางอ้อมเป็นเครื่องมือทำร้าย ทำลายจิตใจหรือประโยชน์สุขของผู้อื่น มีความรู้สึกที่เป็นมิตรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีเมตตาต่อกัน ก่อให้เกิดประโยชน์ที่เป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยดีทั้ง กาย วาจา ใจ สร้างสรรค์สังคมให้มีความสุข การกระทำเช่นนี้ไม่เพียงแต่มีเป้าหมายต้องการให้เกิดประโยชน์เฉพาะ หน้าคือประโยชน์ปัจจุบันเท่านั้น ยังมีเป้าหมายคือประโยชน์ในอนาคตคือเป็นหลักประกันสำหรับ ชีวิตหน้าได้แก่การเกิดในสุคติโลกสวรรค์และมีเป้าหมายสูงสุดคือความรู้และเข้าใจถึงการเว้นขาดจาก กายทุจริต เมื่อรู้เท่าทันและเข้าใจความจริงคือกฎของธรรมตา สามารถใช้ความรู้นั้นให้เกิดประโยชน์ ต่อจิตใจไม่ยึดมั่นถือมั่นเอาตัวตนเข้าไปยึดติดในสมมติบัญญัติ เพื่อก้าวไปสู่ความดีอันสูงสุดของชีวิต

ส่วนผลานิสงส์ของสัมมาสัมมัตตะมี ๒ ระดับ คือ ผลทางโลกียะ และผลทางโลกุตระ ผลทางโลกียะคืออานิสงส์ของความดี ได้แก่การมีความสุขอยู่ในกามสุข สมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยทรัพย์ สมบัติ ชื่อเสียง เกียรติยศ ได้รับการยอมรับนับถือจากบุคคลอื่น เพราะการกล่าวการกระทำที่มี ประโยชน์ ดำเนินชีวิตอยู่ในทำนองคลองธรรม มีจิตใจที่เป็นสุขเพราะการไม่เบียดเบียนผู้อื่น และ เพราะเข้าใจถึงคุณประโยชน์ของการประพฤติปฏิบัติตามสัมมาสัมมัตตะนั้น ความดีย่อมกระจายไปสู่

สังคมส่วนรวม ยังสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สร้างสรรค์ประโยชน์ต่างๆ ให้เกิดขึ้น และร่วมมือช่วยกันในการพัฒนา ทั้งร่างกายและจิตใจ ให้ก้าวไปสู่ความดีขั้นสูงยิ่งขึ้นไปนั่นเอง ตนเองก็ยอมอยู่เป็นสุข ผู้อื่นก็ยอมอยู่เป็นสุข และจรรโลงสังคมให้ร่มเย็นได้อย่างแท้จริงส่วนผลทางโลกุตระ ได้แก่ ความมีศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัย ด้วยการฝึกฝนอบรมตนให้มีศีล สมาธิ ปัญญา ก้าวไปสู่ความเป็นพระอริยบุคคลในทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง เป็นผู้กระทำหน้าที่ทุกอย่างในโลกโดยสมบูรณ์แบบแล้ว ได้รู้แจ้งเห็นจริงของสัจธรรมทุกอย่างในโลก จนสามารถละสิ่งที่ควรละได้หมดสิ้น มีจิตใจหนักแน่น ไม่หวั่นไหวด้วยอาสวะกิเลสทั้งหลาย มีจิตใจที่เป็นอิสระ และเป็นผู้ประกอบด้วยความสุขอันถาวร คือพระนิพพาน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องสัมมากรรมันตะในพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า บทบาทของการขาดสัมมากรรมันตะในปัจจุบัน เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงการขาดการพัฒนาด้านจริยธรรมและศีลธรรมในสังคม เพราะการมุ่งพัฒนาไปแต่วัตถุเพียงด้านเดียว ทำให้อัตราการเจริญเติบโตทางวัตถุ และเทคโนโลยีก้าวหน้าไปมากในโลกที่ไร้พรมแดนนี้ การกระทำทางกายสุจริต ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อกันและกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ภาพรวมที่เห็นได้ คือ โลกานุวัจน์ที่ได้จากวัตถุ ก่อให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมหาศาล ปิดกั้นหนทางแห่งความรู้ความเข้าใจที่แท้จริง เกิดปัญหาด้านการพัฒนาจริยธรรม ศีลธรรม ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ควรได้รับความสนใจและตั้งใจจะแก้ปัญหาอย่างจริงจัง เพื่อมิให้เกิดปัญหาทับซ้อน ที่ไม่อาจแก้ไขได้ เพราะปัญหาทั้งหลายเหล่านี้ส่วนหนึ่งมาจากการขาดสัมมากรรมันตะ คือ มีมิชฌากัมมันตะนั่นเองจึงควรได้นำหลักธรรมข้อสัมมากรรมันตะมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการศึกษาเรื่องสัมมากรรมันตะในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งในบรรดาอริยมรรคมีองค์ ๘ เท่านั้น สำหรับการวิจัยในโอกาสต่อไป ผู้วิจัยยังเล็งเห็นความสำคัญที่เป็นช่องทางแก่ผู้ที่มีความสนใจจะทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะหัวข้อการทำวิจัยในคราวต่อไป ดังนี้

๑. ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องสัมมากรรมันตะในอาชีพที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม หรือกฎหมาย เช่น ทนายความ อัยการ และผู้พิพากษา
๒. ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องสัมมากรรมันตะกับการเมืองไทย
๓. ควรมีการศึกษาสัมมากรรมันตะกับปัญหาอบายมุข
๔. ควรมีการศึกษาความสำคัญของสัมมากรรมันตะในฐานะอริยมรรค